

6. SINIF TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ ŞİİRLERİN
ESTETİK UNSURLAR AÇISINDAN İNCELENMESİ
INVESTIGATION ON THE AESTHETIC ELEMENTS POETRY OF
6TH CLASS TURKISH COURSE BOOKS

ŞENER DEMİREL

Prof. Dr. Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
Professor Doctor, Fırat University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education
sdemirel@firat.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-0152-1081>

YELDA KÖKÇÜ

Arş. Gör. Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
Research Assistant, Fırat University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education
yekokcu@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-00031232-5235>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute
TAED-64, Ocak - January 2019 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-Article Types : Araştırma Makalesi-Research Article
Çeliş Tarihi-Received Date : 10.07.2018
Kabul Tarihi-Accepted Date : 24.12.2018
Sayfa-Pages : 515-533

 <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3979>

www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

This article was checked by

 iThenticate®

6. SINIF TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ ŞİİRLERİN
ESTETİK UNSURLAR AÇISINDAN İNCELENMESİ
INVESTIGATION ON THE AESTHETIC ELEMENTS POETRY OF
6TH CLASS TURKISH COURSE BOOKS

ŞENER DEMİREL - YELDA KÖKÇÜ

Öz

Genel anlamıyla “güzellik bilimi” olarak da tanımlanan estetik, hem sanatı hem de doğadaki güzelliği, güzelin içsel yaşanışını ve bu içsel durumla sanat eserinin yapılışını inceleyen bir kavram olarak tanımlanabilir. Bu tanımda ön plana çıkan sanat-estetik ilişkisi, aynı zamanda sanat eserinin değerlendirilmesinde başvurulacak temel ölçütlerin başında gelen estetik kavramını ön plana çıkarmaktadır. Estetik ile ilişkili olan sanat ise bireyleri estetik / güzellik bilimine götürmektedir. Sanat, geçmişten bugüne kadar kendi içinde farklı şekilde sınıflandırılmıştır. Söz konusu sınıflandırmalar içinde en yaygın edebiyat (şiir, öykü, roman vb.), görsel sanatlar (resim, heykel, mimari vb.) sahne sanatları (tiyatro, dans vb.) ve müzik şeklindedir.

Estetik inceleme, şiir incelemelerinden olup şiirin “nazım birimi, nazım biçimi, vezin, kafiye, redif, tekrarlar, paralel söyleyişler, cümle yapısı, imge, alışılmamış bağdaştırmalar, edebî sanatlar” açısından incelenmesini içerir. Bu çalışmada 6. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiirlerin estetik unsurlar bakımından incelenmesi amaçlanmıştır. Tarama deseninde gerçekleştirilen araştırmada şiirler; nazım birimi, nazım biçimi, ölçü, kafiye, redif, imge ve edebî sanatlar gibi unsurlar açısından incelenecek, elde edilen sonuçlar tablolar ile sunulmuştur. Elde edilen veriler sonucunda, Türkçe ders kitabında yer alan şiirlerin estetik unsurlar açısından zengin bir içeriğe sahip olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe Ders Kitabı, şiir, estetik, inceleme.

Abstract

Aesthetics, which is generally defined as "beauty consciousness", can be defined as a concept that examines the beauty of both art and nature, inner happiness of beauty, and the construction of artwork with this inner state. The art-aesthetic relation that comes to the forefront in this definition carries more attention to the "aesthetic" that is at the beginning of the basic criteria to be used in the evaluation of the work of art. The expression "any kind of beautiful production" that stands out in the definition leads us to "aesthetics / beauty knowledge". Art has been subject to many forms in itself. The most common classifications are the performing arts (poetry, story, novel etc.), visual arts (painting, sculpture, architecture etc.), and stage arts (theater, dance etc.)

Aesthetic examination is one of the poetry examinations, and poetry involves searching for answering a number of questions such as "poetry unit, verse form, meter, rhyme, repeats, parallel utterances, sentence structure, image, unusual interactions, literary arts" in terms of form and content. In this study, it is aimed to examine the poems in the 6th grade Turkish textbook in terms of aesthetic elements. In qualitative work, the document review technique will be used. Poems will be examined in terms of poetry unit, verse form, measure, rhyme, redif, image and literary arts, and the obtained results will be tabulated.

Key Words: Turkish Course Book, poetry, aesthetics, examination.

* Bu çalışma, 19-21 Nisan 2018 tarihleri arasında Elazığ Fırat Üniversitesinde düzenlenen II. Uluslararası Sanat ve Estetik Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulan metnin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâlidir. Tam metin olarak yayımlanmamıştır.

Giriş

Estetik sözcüğü Grekçe “aisthesis” ya da “aisthanesthai” sözünden gelir. “Aisthesis” sözcüğü, duyum, duyulur algı, anlamına geldiği gibi “aisthanesthai” sözcüğü de ‘duyu ile algılamak’ anlamına gelir (Tunalı, 1989: 13). Bu tanımdan anlaşılacağı üzere estetik sözcüğünün temelleri duylulara ve duyumlara dayanmaktadır. Estetik terimi ilk kez 18. yüzyılın ortalarında Alman filozof Baumgarten tarafından ortaya atılmıştır. Baumgarten’ın “Aesthetica” adlı yapıtından bu yana estetik, güzeli araştıran bilim dalı olarak, ‘güzelin bilimi’ olarak anlaşılmıştır (Bozkurt, 2004: 23). Bu açıdan bakıldığında zaman öncelikle güzel kavramının ne olduğunu ortaya koymak ve bu bilgidен yola çıkarak estetik kavramının sınırlarını belirlemek gerekir.

Güzel en geniş anlamıyla hem tabiatta hem de sanatta âhenkle ifadenin mükemmel bir uyumu olarak tanımlanabilir. Böyle bir birleşim insanın duyu ve düşünme yetilerini etkiler. Güzel, insandaki zihinsel algıları, duyguları, duyarlılıkları bütünüyle tatmin edebilen bir şeydir. Bir nesne, durum ya da kavram insanda geniş bir hayal ve haz duygusu, derin düşünceler ve yüksek heyecanlar uyardığı ölçüde güzeldir. Böyle bir güzellik tabiatta yalın hâliyle bulunabileceği gibi, sanat yoluyla işlenerek de ortaya çıkabilir (Koç, 2009: 69).

Estetik, insanın dış dünyada, tabiatta gördüklerine karşı takındığı “güzel” ya da “çirkin” gibi öznel yaklaşımların ürünüdür. Bununla birlikte dış dünyada görülenlere karşı takınılan tavır sadece güzel ve çirkin gibi yaklaşımlardan ibaret olmayıp bunların yanında iyi, yüce, hoş, doğru vb. başka öznel tavırları da kapsamaktadır. Ancak yine de güzel ile iyi ya da güzel ile hoş gibi kavramlar arasında amaç fayda açısından bir farkın olduğu da bir gerçektir.

Yukarıdaki ifadelerde güzellik bilimi olarak da tanımlanan estetik, hem sanatı hem de doğadaki güzelliği, güzelin içsel yaşanışını ve bu içsel durumla sanat eserinin yapılışını inceleyen bir kavram olarak tanımlanabilir. Bu tanımda ön plana çıkan sanat-estetik ilişkisi, aynı zamanda sanat eserinin değerlendirilmesinde başvurulacak temel ölçütlerin başında gelen “estetik”i ön plana çıkarmaktadır.

Estetiğin konusu güzel ve güzellikle ilgili olan şeylerdir. Recâî-zâde Mahmut Ekrem tarafından dile getirilen ve “Güzel olan her şey şiirin konusu olabilir.” biçiminde açıklanması mümkün olan “Zerrâttan şümûsa kadar her güzel şey şiirdir.” (Göçgün, 2006:151) sözü de bu yaklaşımı desteklemektedir. Bir başka ifadeyle güzel/estetik olan her şey şiirin konusu olabilir tezinden yola çıkıldığı zaman, estetik bir obje olan şiire bakış ve değerlendiriş, estetik değerler açısından olmalıdır, diyebiliriz.

Ahmet Ada, “Şiir Tekniği ve Estetiği” adlı kısa yazısında “şiir bilgisi ile şiir yetisi” arasındaki ilgiye dikkat çekerek:

“Şiir bilgisi, daha önce şiire ait edindiğimiz bilgidir. Şiir yetisi, şiir yazmaya yatkın olup olmadığımızın göstergesi, ölçütüdür. Bütün bunlar, belleğin çalışması sonucu daha önceden deneyimlediğimiz verileri yaratıcı imgelemden geçirerek sözcüklere, sözcük ilintilerine ve bağdaşturmalarına dökülmesine, şiirin teknik bilgiyle yazılmasına yol açar. İmgenin, ritmin, benzetmenin, değişmecenin, eğretileninin, tevriyenin bilgisi, şiir oluşturma

sürecinde donmuş bilgiler olmaktan çıkıp sürece katılırlar, şiirin kurucu öğeleri olurlar.”¹

diyerek şiir bilgisi olmadan şiir yetisinin tek başına anlam ifade etmediğini vurgular.

Ahengin sağlanmasında ölçü, kafiye, redif ve çeşitli tekrarlar gibi bir yandan ritmik bir yandan da estetik unsurlar öne çıkar. Söz konusu unsurların tek başlarına bir değer taşımaları yanında önemli olanın bütün unsurların birbirleriyle uyumlu bir biçimde şiir içinde yer almasına dikkat edilmesi olduğunu belirtmek gerekir.

E. Gündüz ve E. Sevimli de (2016:103) “Nesimi’nin ‘Senden Dönmezem’ Redifli Gazeline Estetik Bir Yaklaşım” adlı çalışmalarında, şiiri varlık tabakaları çerçevesinde değerlendirmiş ve bu çalışmamızda üzerinde durduğumuz maddeleri toplu bir biçimde şöyle ortaya koymuşlardır:

1. Biçim tabakası -Biçim -Ölçü (Vezin) -Kafiye ve Redif	2. Ses tabakası -Ünlü ve Ünsüzler -Ses Tekrarlar (Aliterasyon ve Asonanslar) -Söz Dizimi/ Cümlelerin Estetiği -Nida (Ünlem) İle Sağlanan Hitâbî üslûp -Cümlelerin fesahati -Çirkinin Güzele Dönüşümü/Olumlama Estetiği	3. Anlamla ilgili estetik tabakalar Biçim-Anlam Uyumunu: 1.Sevgili eksenini 2.Odak nokta 3.Çevreye yönelme	4. Diğer estetik tabakalar Edebî sanatlar a. Beyan ilmine bağlı edebî sanatlar b. Bedî ilmine bağlı edebî sanatlar
--	--	--	---

Yukarıda sıralanan maddelerin kesin bir biçimde estetik öğeleri karşıladığını söylemek mümkün değildir. Bu bağlamda bazı araştırmalarda cümle yapıları, metinlerarasılık, bağdaştırmalar vb. maddelerin de değerlendirme sürecine dâhil edildiğini görmek mümkündür.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı 6. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiirlerin nazım birimi, nazım biçimi, kafiye, redif, ölçü, edebî sanatlar ve imge açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıda yer alan alt amaçlar oluşturulmuştur.

6. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiirlerin:

- Nazım birimleri nedir?
- Nazım biçimleri nedir?
- Kafiye kullanımı ne düzeydedir?
- Redif kullanımı ne düzeydedir?
- Ölçü kullanımı ne düzeydedir?
- Edebî sanat kullanımı ne düzeydedir?
- İmge kullanımı ne düzeydedir?

¹ Ahmet Ada, Şiir Tekniği ve Estetik.<http://sonsuzat.blogspot.com/2009/03/siir-teknigi-ve-estetik.html>. 03.11.2018

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, tarama modelinde gerçekleştirilmiş betimsel bir niteliktedir. Tarama modeli, geçmişte ya da hâle var olan bir durumu var olduğu şekilde belirlemeyi hedefleyen bir araştırma modelidir. Araştırmaya konu olan birey, olay ya da nesne kendi koşulları içerisinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Önemli olan onu en uygun şekilde gözlemleyip belgeleyebilmektir (Karasar, 2017: 109).

Araştırma kapsamında Başak yayınevine ait 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiirler estetik unsurlar bakımından ele alınarak kullanım sıklıkları betimsel bir yaklaşımla tespit edilmiştir.

Araştırma Materyali

Bu çalışmada Millî Eğitim Bakanlığı tarafından devlet okullarında okutulmakta olan 6. Sınıf Türkçe ders kitabı rastgele örnekleme yoluyla seçilmiş olup, ders kitabında yer alan şiirler nazım birimi, nazım biçimi, kafiye, redif, ölçü ve edebî sanat kullanımı açısından incelenmiştir.

Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirlerin çocuklarda estetik duygusunu uyandırmak ve geliştirmek amacıyla yazıldığı düşünülerek araştırma materyali olarak Türkçe ders kitabı seçilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Veriler toplanırken 6. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinler incelenmiş ve şiir türünde yazılmış olanlar tespit edilmiştir. Sonrasında şiirler ayrı ayrı ele alınarak nazım birimi, nazım biçimi, ölçü, kafiye, redif ve edebî sanatlar başlığı altında notlar alınarak incelenmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak Başak Yayınlarına ait² 6. Sınıf Türkçe ders kitabı kullanılmıştır. Verilerin analizi aşamasında toplanan verilerin frekans değerleri hesaplanarak sınıflandırılmıştır. Sınıflandırılan veriler ilgili başlık altında tablolaştırılarak sunulmuştur.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde Türkçe ders kitabında yer alan şiirlerin nazım birimi, nazım biçimi, ölçü, kafiye, redif, imge, simetri ve edebî sanatlar gibi estetik unsurlar açısından durumu üzerinde durulacaktır.

Nazım Birimi

Şiiri meydana getiren mısra/dize kümelerine “nazım birimi” denir. Bir başka ifadeyle nazım biçimlerinde ölçü olarak kullanılan parçaya (Dilçin, 1986: 95) da nazım birimi denir. Nazım birimi şiirin en küçük ve aynı zamanda en temel yapı birimidir. Çünkü nazım birimi sayesinde nazım biçimlerine ve dahası türlerine dahi ulaşma imkânı bulunabilmektedir. Mısra/dizelerin belli sayılarda bir araya gelmesi nazım şekillerini meydana getirir. Türk şiirinde en küçük nazım birimi mısra/dizedir. Bunu iki

² B. Ümit Bozkurt ve Suna Canlı, İlköğretim Türkçe 6, Ders Kitabı, Başak Matbaacılık ve Tanıtım Hiz. Ltd.Şti.

mısradan meydana gelen beyit; dört mısradan meydana gelen dörtlük vb. birimler takip eder.

Nazım birimi şiirin yazıldığı dönem ya da sanat anlayışına göre de kendi içinde sınıflandırılabilir. Örneğin İslâmiyet'ten Önceki Türk şiirinde ve Türk Halk şiirinde dörtlük, Divan şiirinde beyit ve Tanzimat sonrası Türk edebiyatında ise mısra/dize en çok kullanılan nazım birimleridir.

İncelemeye tabi tutulan 6. Sınıf Türkçe Ders kitabında yer alan 11 şiirin nazım birimlerine göre durumu aşağıdaki 1 numaralı tabloda toplu bir biçimde verilmiştir:

Tablo 1. Şiirlerin Nazım Birimlerine Göre Durumu

Şiirler	Nazım Birimi
Dünya Benim	Mısra (serbest)
Atatürk Gülümsedi	Dörtlük
Canyoldaşına Mektuplar	Beşlik
Dostlar Beni Hatırlasın	Dörtlük
İnsana Saygı	Dörtlük+ikili
Yüksek Evde Oturanın Türküsü	Dörtlük+beşlik
Türküler Dolusu	Mısra (serbest)
Ağustos Böceği İle Karınca	Mısra (serbest)
Ay Şairi	Mısra (serbest)
Memleket İsterim	Üçlük
Oyuncakların Oyunağı Olmak	Mısra (serbest)

Tablo 2'de görüleceği üzere 6. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan 11 şiirin beş tanesi mısra; dört tanesi dörtlük, bir tanesi beşlik ve bir tanesi de üçlük nazım birimiyle kaleme alınmıştır. Şiirlerin tamamının Cumhuriyet döneminde yazılmış olmasına rağmen farklı gelenekten beslenen şairlerce yazılmış olmaları nedeniyle farklı nazım birimleri dikkat çekmektedir. 11 şiirin yarısına yakını teşkil eden beş şiirin serbest mısra ile yazılmış olması özellikle 1940 sonrası özellikle Garip Hareketi ile şiirimizde kendisini gösteren her türlü biçimsel unsurlardan arınmış olma anlayışının bir etkisi olarak düşünülebilir.

Nazım Biçimi

Genel anlamda bir edebî eserin dış yapısına biçim denir. Dilçin (1986: 95) ise nazım biçimini dize ve uyağın bir düzen içinde birleşmesinden oluşan yapı olarak değerlendirir. Bununla birlikte alan yazında nazım biçimi ile ilgili değerlendirmelerde ölçü ve konunun da nazım biçiminin tespitinde rol oynadığı belirtilir.

Türk edebiyatında nazım biçimleri şiirin yazıldığı edebî çevre dikkate alınarak adlandırılmıştır. Örneğin Halk edebiyatında çoğunlukla dörtlüklerden oluşan koşma, semaî, destan ve varsağı gibi nazım biçimleri söz konusuysen genellikle beyit hâkimiyetinin kendisini gösterdiği Divan şiirinde gazel, kaside, mesnevî ve musammatlar gibi nazım biçimleri öne çıkar. Tanzimat sonrası Yeni Türk şiirinde ise Halk ve Divan şiirinden alınan nazım biçimlerinin yanı sıra Batıdan alınan sone, terza-rima ve triyole gibi nazım biçimleri dikkat çeker. Kuşkusuz bütün bu nazım biçimlerinin yanında son yarım yüzyılda etkili olan

serbest nazım biçimini de unutmamak gerekir. Serbest nazım biçimi, şiirde ölçü, kafiye ve nazım biçimi gibi özelliklerin bulunmamasına denir. Literatürde ölçüsüz ama kafiyeli ve hem ölçüsüz hem de kafiyesiz şiir serbest şiir olarak kabul görürken, bunların yanına bir de Divan şiirindeki müstezadın özellikle Servet-i Fünûn ile edebiyatımıza girmiş olan serbest müstezadı da eklemek gerekir.

6. sınıf Türkçe Ders Kitabında yer alan 11 şiirden beş tanesini serbest şiir oluşturmaktadır. Geri kalan şiirlerden *Can yoldaşıma Mektuplar* adlı şiir koşma, *Dostlar Beni Hatırlasın* adlı şiir semaî, *Memleket İsterim* adlı şiir üçlük, *İnsana Saygı ve Türküler Dolusu* adlı şiirler çapraz kafiye ve *Yüksek Evde Oturanın Türküsü* adlı şiir de sarmal kafiye ile biçimlenmiştir. Bu durum Tablo 2’de verilmiştir:

Tablo 2. Şiirlerin Nazım Biçimlerine Göre Durumu

Şiirler	Nazım Biçimi
Dünya Benim	Serbest
Atatürk Gülümsedi	Serbest
Can yoldaşıma Mektuplar	Koşma
Dostlar Beni Hatırlasın	Semai/şarkı
İnsana Saygı	Çapraz K.
Yüksek Evde Oturanın Türküsü	Sarmal K.
Türküler Dolusu	Çapraz K.
Ağustos Böceği İle Karınca	Serbest
Ay Şairi	Serbest
Memleket İsterim	Üçlük
Oyuncakların Oyunağı Olmak	Serbest

Vezin / Ölçü

Şiirde ahengi sağlayan unsurların başında gelen vezin/ölçü, Çetişli’ye (2002: 45) göre “musiki/ahenk unsuru olması dolayısıyla şiirin hem iç hem dış yapısına katılmaktadır. Ancak veznin dış yapıdaki tesiri, çok etkindir. Hece ya da aruz vezninin herhangi bir kalıbını/ölçüsünü tercih eden şair, mısralarına bu sınırlar içinde vücut vermek mecburiyetindedir.” diyerek veznin şiirde iç ve dış ahengi sağlamada önemli bir işlevi yerine getirdiğine vurgu yapar. İncelemeye tabi tutulan 6. Sınıf Türkçe Ders kitabında yer alan 11 şiirde kullanılan ölçülerin durumu aşağıdaki 3 numaralı tabloda görülmektedir:

Tablo 3.Şiirlerin Ölçü Unsuruna Göre Durumu

Şiirler	Ölçü
Dünya Benim	Serbest
Atatürk Gülümsedi	Serbest
Can Yoldaşıma Mektuplar	Serbest
Dostlar Beni Hatırlasın	8’li
İnsana Saygı	Serbest
Yüksek Evde Oturanın Türküsü	8’li
Türküler Dolusu	Serbest
Ağustos Böceği İle Karınca	Serbest
Ay Şairi	Serbest
Memleket İsterim	6+12
Oyuncakların Oyunağı Olmak	Serbest

6. sınıf Türkçe Ders Kitabında yer alan 11 şiirin üçü dışındakilerin ölçüsü serbesttir. Söz konusu üç şiirden *Dostlar Beni Hatırlasın* ve *Yüksek Evde Oturanın Türküsü* adlı şiirler

8’li, *Memleket İsterim* adlı şiir de 6+12’li ölçü ile kaleme alınmıştır. Geri kalan şiirler ise serbest ölçü ile kaleme alınmışlardır. Tablo 4’te yer alan Aşık Veysel Şatıroğlu’na ait *Dostlar Beni Hatırlasın* adlı şiir Halk şiiri nazım biçimlerinden biri olan semaî (8’li hece ölçüsü) ile söylenmiştir. Günümüz şairlerinden Gülten Akın’a ait olan *Yüksek Evde Oturanın Türküsü* adlı şiir de 8’li ölçü ile kaleme alınmıştır. Cahit Sıtkı Tarancı’ya ait olan “*Memleket İsterim*” adlı şiirde ise iki farklı ölçü dikkat çekmektedir. Üçer mısralık dört kesitten meydana gelen şiirin her bir kesitinin ilk mısraı 6’lı diğer iki mısralar ise 12’li hece ölçüsü ile söylenmiştir. Geri kalan şiirlerde ise herhangi bir ölçü bulunmamakta, dolayısıyla serbest biçimde yazılmışlardır.

Kafiye

Şiirde en az iki mısra/dize sonundaki ses benzerliğine dayanan kafiye/uyak, anlamca ayrı sesçe birbirine uyan seslerin meydana getirdiği ahengin adıdır. Kafiye genel anlamda redif gibi bir ses tekrarı olarak da kabul edilebilir. Dört çeşit kafiye vardır. Bunlar: Bir ses/harfin benzeşmesine dayanan yarım kafiye/uyak; iki ses/harfin benzeşmesine dayanan tam kafiye/uyak; ikiden fazla sesin/harfin benzeşmesine dayanan zengin kafiye ve dize/mısra sonundaki kelimelerin son harfleri arasında üç sestten fazla ses benzeşmesiyle veya biri diğerinin içinde bir kelime oluşturacak tarzda yapılan tunç kafiyedir.

Pek çok şiir dilinde de kullanılan kafiye/uyak, İslamiyet öncesi Türk şiirinden itibaren Halk şiirinde Divan şiirinde ve Tanzimat sonrası Yeni Türk şiirinde çoğu sanatçının açısından kullanılagelmiş, kimi sanatçılar için şiirin olmazsa olmazlarından biri olmuştur.

Çocuklara seslenen şiirlerde bulunması gereken özelliklerin başında ses tekrarlarının bir çeşidi sayılan kafiye/uyak gelir. Çocukların ilgi ve dikkatlerini çeken kafiyeli söyleyişler, hem metinlerin akılda kalmasını hem de bir çocuklarda estetik bir değer yer etmesine vesile olur. 6. sınıf Türkçe Ders Kitabında yer alan 11 şiirin biri dışındakilerde kafiye/uyak bulunmaktadır. Özellikle Halk şiiri etkisinde söylenmiş şiirlerde çok belirgin bir biçimde kendisini gösteren kafiye/uyak, diğer şiirlerde de dikkat çekici nitelikte kullanılmıştır, diyebiliriz. Bu durum aşağıdaki 4 numaralı tabloda görülmektedir:

Tablo 4. Şiirlerin Kafiye Unsuruna Göre Durumu

Şiirler	Kafiye
Dünya Benim	+
Atatürk Gülümsedi	+
Canyoldaşıma Mektuplar	+
Dostlar Beni Hatırlasın	+
İnsana Saygı	+
Yüksek Evde Oturanın Türküsü	+
Türküler Dolusu	+
Ağustos Böceği İle Karınca	+
Ay Şairi	+
Memleket İsterim	+
Oyuncakların Oyunağı Olmak	-

Tablo 5’te de görüleceği üzere 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında yer alan 11 şiirden sadece *Oyuncakların Oyunağı Olmak* adlı şiirde belli bir kafiye düzeni bulunmamaktadır.

Bunun dışında kalan şiiirlerden Dostlar Beni Hatırlasın başta olmak üzere hemen her şiiirde bir kafiye türüne rastlamak mümkündür.

Dünya Benim adlı şiiirin ilk iki ve son iki mısraındaki gezginim/benim kelimelerinde im rediflerinde önce gelen “n” sesi ile yarım kafiye dikkat çeker.

Atatürk Gülümsedi adlı şiiirin bütün dörtlüklerinin ikinci ve dördüncü mısralarında bir kafiyeleniş dikkat çeker. Örneğin birinci dörtlüğün ikinci ve dördüncü mısralarının sonundaki **girince** ve **gonca** kelimelerinde zengin kafiye; ikinci dörtlüğün ikinci ve dördüncü mısralarının sonunda yer alan **yeni** ve **sevincini** kelimelerinde tam kafiye; üçüncü dörtlüğün ikinci ve dördüncü mısralarının sonunda yer alan **yöntemince** ve **onca** kelimelerinde zengin kafiye gibi.

Âşık şiiiri nazım biçimlerinden semaî ile yazılmış olan Dostlar Beni Hatırlasın adlı şiiirden alınan üç dörtlük kafiye açısından en net örnekleri bünyesinde bulundurur:

Ben giderim adım kalır
Dostlar beni hatırlasın
 Düğün olur bayram gelir
Dostlar beni hatırlasın

Can kafeste durmaz uçar
 Dünya bir han konan göçer
 Ay dolanır yıllar geçer
Dostlar beni hatırlasın

...
 Gün ikindi akşam olur
 Gör ki başa neler gelir
 Veysel gider adı kalır
Dostlar beni hatırlasın

Redif

Kafiye gibi bir çeşit ses tekrarı olan redif, kafiyeden farklı olarak mısra/dize sonlarında benzeşen seslerin anlam/görev ve yapı/biçim açısından benzeşmesine dayanır. Redif kelime köküne gelen eklerden meydana geldiği gibi kelimelerin kendisinden de meydana gelebilir. Redif, Klasik şiiirde özellikle gazel ve kaside gibi nazım biçimlerinde söylemin ve anlamın merkezinde yer alan bir ahenk unsurudur. Öyle ki bazı şiiirler redifleriyle meşhur olmuştur. Fuzûlî'nin “Su” redifli kasidesi, Ahmet Paşa'nın “Kerem” redifli kasidesi, Bâkî'nin “Sümbül” redifli kasidesi gibi. Redifin şiiirdeki önemini ortaya koyan bir başka örnek Bâkî Divanı'ndaki şiiirlerde yer alan rediflerin durumudur. Redifin şiiirdeki işleviyle ilgili olarak Yıldırım (2016: 542) da “Klasik şairlerin, irticalen şiiir söylemedikleri gibi, şiiirlerini sistematik bir biçimde kurduklarını da söyleyebiliriz. Bu yapının şüphesiz en temel yönü kafiye ve redif düzenidir. Buna aruz vezin zarureti de katarsak, şair öncelikle kafiye ve redif sistemini oluşturmakta, diğer unsurları onun üzerine bina etmektedir.” diyerek şairlerin şiiiri oluşturma sürecinde öncelikle kafiye, redif ve aruz kalıbını tespit ettiklerini daha sonra da şiiiri söz konusu bu unsurlar çerçevesinde meydana getirdiklerini belirtir.

İncelemeye esas alınan ders kitabında yer alan şiirlerdeki redif kullanımını aşağıdaki 5 numaralı tabloda görülmektedir:

Tablo 5. Şiirlerin Redif Unsuruna Göre Durumu

Şiirler	Redif
Dünya Benim	+
Atatürk Gülümsedi	+
Can yoldaşıma Mektuplar	+
Dostlar Beni Hatırlasın	+
İnsana Saygı	+
Yüksek Evde Oturanın Türküsü	+
Türküler Dolusu	+
Ağustos Böceği İle Karınca	+
Ay Şairi	+
Memleket İsterim	+
Oyuncakların Oyuncağı Olmak	-

6. sınıf Türkçe Ders Kitabında yer alan 11 şiirin onunda redif yer alırken sadece *Oyuncakların Oyuncağı Olmak* adlı şiirde redife yer verilmemiştir. Söz konusu 10 şiirin çoğunluğunda ek durumundaki redifler yer alırken sadece *İnsana Saygı* adlı şiirde “yok” kelimesi; *Yüksek Evde Oturanın Türküsü* adlı şiirde “kaldı” kelimesi ve *Memleket İsterim* adlı şiirde de “olsun” kelimesi redif olarak seçilmiştir.

Dünya Benim adlı şiirdeki mısraların sonlarında yer alan **binerim/ yaşarım/ keşfederim/ gezerim/ yaşarım/ duyarım/ yaparım/ çırparım** kelimelerindeki koyulaştırılmış seslerde redifler dikkat çeker.

Can yoldaşıma Mektuplar adlı şiirin birinci kesitinin üçüncü ve beşinci mısralarındaki **gelir gibiydi/ezilir gibiydi** kelimelerindeki “**ir gibiydi**” sesleri redif “T” sesi ise yarım kafiyedir. Bu durum diğer beşliklerin son mısralarında yer alan eksilir gibiydi/esir gibiydi/gösterir gibiydi/bir gibiydi kelimelerinde de benzer biçimdedir.

İnsana Saygı şiirinde de tıpkı *Dostlar Beni Hatırlasın* şiirinde olduğu gibi belli bir düzende redifleri görmek mümkündür. Aşağıya şiirden alınan örneklerde bu durum daha net bir biçimde görülmektedir:

Bir gün güneş doğ**mayacak**,
Doğulu batılı **yok**.
Gece gündüz **olmayacak**,
İnsanın siyahı beyazı **yok**.

Dünya yeni baştan kurulacak,
Oralı buralı **yok**.
Aramızda ne Çin Seddi ne utanç duvarı
Ayrılık gayrılık **yok**.

Benim maviye dönüşen karanlığımda,
Zıtlar çelişkiler **yok**.
Ölüm bin kez bizimle,
Nötrona, atoma gerek **yok**.

Sevgiler çoğalsın gönüllerde,
Öldürmeye, savaşa yer **yok**.

Tekrarlar

Esasında daha çok ritmik bir unsur olarak da değerlendirilen tekrarlar kafiye ve rediften farklı olarak mısra/dize sonlarında değil de şiirin hemen her yerinde kullanılan ritmik bir unsurdur. Türkçe Sözlük'te (2011: 2372) “Bir mısradaki, bir müzik cümlesinde vb. de kuvvetli zamanlar ile zayıf zamanların düzenli aralıklarla tekrarlanması; ahenk, ölçü, tempo; olayların düzenli aralıklarla art arda gelmesi, düzenlilik” şeklinde tanımlanan ritim, bu tanımla şiirde birbirlerine simetrik ve paralel bir biçimde tekrarlanan sesleri ifade eder.

Kaplan (2014: 208) *Harften Sese, Harften Görüntüye Bâki'de Ses-Ahenk-Görüntü* adlı çalışmasında edebiyat-şiir ilişkisinin şekillendiği bir estetik değer olarak ahenk ve şiirde ahengi sağlama yollarından bir olan tekrarları belirtir ve şöyle der: Şiirde ahengi sağlamanın çeşitli yolları vardır. Bunların başında uyum oluşturarak şiire müzikal bir değer katan tekrarlar gelir. Tekrarlar, metin düzeyindeki tekrarlardan en alt düzeydeki ses tekrarlarına kadar, ahengi sağlamak için sairlerin her dönem başvurdukları kaynaklardan biri olmuştur. 6. sınıf Türkçe Ders Kitabında yer alan 11 şiirin biri dışında tamamına yakınında tekrarlara yer verildiği dikkat çeker. Aşağıdaki 6 numaralı tabloda duru daha net bir biçimde görülmektedir:

Tablo 6. Şiirlerin Tekrar Unsuruna Göre Durumu

Şiirler	Tekrarlar
Dünya Benim	+
Atatürk Gülümsedi	+
Canyoldaşıma Mektuplar	+
Dostlar Beni Hatırlasın	+
İnsana Saygı	+
Yüksek Evde Oturanın Türküsü	+
Türküler Dolusu	+
Ağustos Böceği İle Karınca	+
Ay Şairi	+
Memleket İsterim	+
Oyuncakların Oyuncağı Olmak	+

6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında yer alan şiirlerin tamamında çeşitli düzeylerde tekrarlar kendisini göstermektedir. Aynı zamanda birer ses tekrarı olan kafiye ve redifin var olduğu şiirler başta olmak üzere şiirlerin büyük çoğunluğunda tekrarlara yer verilmiştir. Söz konusu tekrarların bir kısmı mısra, bir kısmı kelime grubu, bir kısmı kelime ve bir kısmı da hece/ses düzeyindedir.

Dünya Benim adlı şiirin birinci dizesini oluşturan **Ben yorulmaz bir gezginim** şiirin sondan bir önceki dizesinde tekrarlanarak şiirin anlamsal kompozisyonuna önemli bir değer katmaktadır. Şiirin birinci mısramında kendisini yorulmaz bir gezgin olarak niteleyen şair 15 dizede okuduğu kitaplar sayesinde bütün dünyayı dolaştığını belirttikten sonra sondan bir önceki dizede **Ben yorulmaz bir gezginim** sözlerini tekrarladıktan sonra **Kitaplarım, kitaplarım var benim** diyerek kitaplarıyla yaptığı yolculukları belirtir ve şiirin hem başında hem de sonunda bu sözleri tekrarlar.

Aynı şiirde geçen “**Yürürüm kimi zaman kızgın çöllerde/Kimi zaman gemilere, uçaklara binerim/kimi zaman dünya dar gelir bana**” dizelerinde “**kimi zaman**” tekrarları dikkat çeker.

Atatürk Gülümsedi adlı şiirin altı yerinde “Atatürk gülümsedi öğretmenim” mısraının tekrarı söz konusudur. Aynı şiirin yedi, sekiz ve dokuzuncu kesitlerinde tekrarlan “baktı ki” ifadeleri şiire estetik açıdan önemli bir değer katmakta, şiirin anlam ve duygudüşünce boyutuna renk katmaktadır.

Canyoldaşıma Mektuplar adlı şiirin ilk iki mısramında geçen “Atlılar gördüm/Yağız atlar... doru atlar..kır atlar..” ve son kesitinde yer alan “Bu millet ölür mü, ölür müydü hiç” mısraındaki “ölür mü, ölür müydü hiç” tekrarları da anlamı üzerine çeken tekrarlar olarak dikkat çeker.

Âşık Veysel Şatıroğlu’nun ünlü *Dostlar Beni Hatırlasın* adlı semaî nazım biçimindeki şiirinde, birinci dördlüğün ikinci ve dördüncü mısralarında tekrarlanan **Dostlar beni hatırlasın**” sözleri diğer dördlüklerin de son mısralarında tekrarlanarak, şiiri çarkı nazım biçimine yaklaştırmıştır.

İnsana Saygı adlı şiirde şiiri meydana getiren kesitlerin ikinci mısralarında “**yok**” kelimesi tekrarlanmış ve bu anlamda şiire estetik bir özellik katmıştır. Benzer bir kullanım *Yüksek Evde Oturmanın Türküsü* adlı şiirde Gülten Akın tarafından şiiri meydana getiren kesitlerin ilk mısramında tekrarlanan **Evleri yüksek kurdular** sözleri ile sağlanmış.

6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı içinde yer alan 11 şiirden estetik unsurlar açısından en zengin olanı hiç kuşkusuz *Türküler Dolusu* adlı şiirdir. Şiir başında “Şairim” ifadesini kullanan şair, şiiri ilerleyen kesitlerinin başında bu sözü tekrarlayarak, bir yandan kendi şairliğine vurgu yapmakta bir yandan da türkülerle kendi durumu arasında bir karşılaştırma yapmaktadır. Şiirde yer asıl tekrarlar “Ah bu türküler/Ah bu türküler, köy türküler” mısralarıdır. Şair her kesitin başında bu sözleri tekrarlayarak şiire hem estetik açıdan hem de anlam ve vurgu açısından bir zenginlik katmaya çalışmış ve bunu da büyük oranda başarmıştır.

Ders kitabında yer alan *Ağustos Böceği İle Karınca* adlı şiir sadece bir mısrada tekrar/ikileme tespit edilmiştir. Şair, şiirin ikinci kesitinin ilk mısramı oluşturan “**Çalmış çalmış söylemiş**” sözlerinde çalmış çalmış” ile bir tekrar yaparak, Ağustos böceğinin çevresindekileri eğlendirme sürecine bir süreklilik katmaya çalışmıştır.

Tekrarların kendisi gösterdiği bir başka şiir *Ay Şairi*’dir. Şiirin belli kesitlerinde geçen “**Dişlerini göstere göstere/Karanlığı sürüye sürüye?** Parmağıyla göstere göstere mısralarındaki “**göstere göstere; sürüye sürüye ve göstere göstere**” tekrarları ile şair şiire estetik bir özellik kazandırmaya çalışmıştır.

Tekrarların çok belirgin bir biçimde kendisini gösterdiği şiirlerin başında Cahit Sıtkı Tarancı’nın ünlü *Memleket İsterim* adlı şiiri gelmektedir. Dört tane üçlükten meydana gelen şiirin her bir üçlüğünün başında tekrarlanan “**Memleket isterim**” mısraı kendisinden sonra gelen iki mısra için bir önkoşul olarak dikkat çeker. Aynı şiirin her bir üçlüğünün ikinci ve üçüncü mısralarındaki “olsun” redifleri de dikkat çeken bir başka tekrar unsurudur.

Memleket isterim

Gök mavi, dal yeşil, tarla sarı olsun;
Kuşların çiçeklerin diyarı olsun.

Memleket isterim

Ne başta dert, ne gönülde hasret olsun;
Kardeş kavgasına bir nihayet olsun.

Memleket isterim

Ne zengin fakir, ne sen ben farkı olsun;
Kış günü herkesin evi barkı olsun.

Memleket isterim

Yaşamak, sevmek gibi gönülden olsun;
Olursa bir şikâyet ölümden olsun.

Tekrarlar konusu ile ilgili olarak belki de en az örneğin bulunduğu şiir olan *Oyuncakların Oyuncağı Olmak* adlı şiirin birkaç yerinde şairin “baba” diyerek babasına seslenmesi hem ritmik hem de duygusal anlamda şiire bir estetik değer kazandırmıştır, diyebiliriz. Aynı şiirin ilk mısralarında geçen “Alkış alkış” ikilemeleri de bir başka tekrar örneği olarak kabul edilebilir.

Simetrik ve Paralellikler

Şiirde estetik bir unsur olarak tekrarlar kadar dikkat çeken bir başka unsur da simetrik ve paralel söyleyişlerdir. Simetri kelimesi Türkçe Sözlük’te “bakışım” anlamında kullanılmakta olup, bu kullanım ile “iki ya da daha çok şey arasında konum, biçim ve belirli bir eksene göre ölçü uygunluğu” biçiminde tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2010:238). Kelimenin anlamlarından bir tanesi de güzellikle ilgilidir. Buna göre simetri, mükemmel uyum/orantıya bağlı olan veya mükemmel uyum ile nitelendirilen güzellik; ya da dengeli uyumdan kaynaklanan şekillerin güzelliği anlamlarında kullanılmaktadır. Kelimenin bu anlamına göre simetri, estetik ve güzellikle iç içedir.³ Simetri ve orantı estetik bir unsurun sahip olması gereken özelliklerden biri kabul edilir. M. Ergun estetik bir unsurdaki simetri ile ilgili olarak “Güzel olan bir bütünün parçaları arasında ölçüye dayalı bir düzen vardır. Doğadaki güzellik büyük ölçüde simetriye bağlıdır. Canlıların bedeni sağ ve sol olarak simetiktir. Sanat eserlerinin de güzel olarak algılanmasında simetri çok önemlidir.”⁴ diyerek her hangi bir nesneye karşı geliştireceğimiz estetik yaklaşımda simetrinin ne kadar önemli bir rol oynadığına vurgu yapar.

Edebiyatta özellikle şiirde şairlerin simetrik ve paralel söyleyişlerin imkânlarından her vesile ile yararlandıkları, bu çerçevede çok sayıda şiir oluşturdukları görülür. Bu bağlamda Cem Dilçin bir çalışmasında Divan şiirindeki simetrik ve paralel söyleyiş ile

³ <http://dictionary.reference.com/browse/symmetry>: 09.0410.2017

⁴ mustafaergun.com.tr/wordpress/wp-content/uploads/2015/11/sanatfelsefesi.pdf. 23.02.2018

İlgili olarak, bu tür söyleyişleri kendi içinde beytin her iki dizisinin bütününe kapsayan tam simetri ve paralellikler; beytin dizelerinin başını ya da sonunu kapsayan yarı simetri ve paralellikler ve beytin söz yapısından dolayı ilk bakışta kendini göstermeyen ancak cümlelerin öğelerinin dikey ilişkileri açısından yeniden düzenlenmesiyle ortaya çıkan karışık simetri ve paralellikler olmak üzere üç grupta değerlendirir (Dilçin, 2011:294-295).

6. Sınıf Türkçe Ders kitabında yer alan 11 şiirde tespit edilen simetrik ve paralel söyleyişler 7 numaralı tabloda toplu bir biçimde verilmiştir:

Tablo 7. Şiirlerin Simetrik ve Paralel Unsuruna Göre Durumu

Şiirler	Simetri ve Paralel
Dünya Benim	+
Atatürk Gülümsedi	+
Canyoldaşıma Mektuplar	+
Dostlar Beni Hatırlasın	+
İnsana Saygı	+
Yüksek Evde Oturanın Türküsü	+
Türküler Dolusu	+
Ağustos Böceği İle Karınca	+
Ay Şairi	-
Memleket İsterim	+
Oyuncakların Oyuncağı Olmak	-

6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında yer alan 11 şiirin büyük çoğunluğunda farklı oranlarda olsa da birtakım simetrik ve paralel söyleyişler dikkat çeker. Aşağıdaki 8 numaralı tabloda daha net bir biçimde görüleceği üzere söz konusu şiirlerden sadece *Ay Şairi* ve *Oyuncakların Oyuncağı Olmak* adlı şiirlerde bu türden örnekler yer almamakta, diğer şiirlerde ise örneklerle rastlamaktayız:

6. sınıf Türkçe Ders Kitabında yer alan 11 şiir simetri ve paralel söyleyiş açısından değerlendirildiği zaman karşımıza sanat değeri yüksek örneklerin çıktığını görürüz. *Dünya Benim* adlı şiirde geçen “**Nice nice** dostlarım var çok uzaklarda/**Gün gün** onlarla birlikte yaşarım”; “Yürürüm **kimi zaman** kızgın çöllerde/**Kimi zaman** gemilere, uçaklara binerim.” dizelerinde simetrik ve paralel söyleyiş örnekleri dikkat çeker.

Memleket İsterim adlı şiirin ikinci ve üçüncü üçlüğünün ikinci mısralarının başında yer alan “**ne.... ne...**” ifadeleri bir yandan tekrar, bir yandan da simetrik ve paralel unsurları barındırmaktadır. Aynı şiirde aşağıda koyulaştırılmış ifadeler de kendi içinde bir simetri ve paralel söyleyişi barındırmaktadır, diyebiliriz.

Memleket isterim

Gök mavi, dal yeşil, tarla sarı olsun;
Kuşların çiçeklerin diyarı olsun.

Memleket isterim

Ne başta dert, ne gönülde hasret olsun;
Kardeş kavgasına bir nihayet olsun.

Memleket isterim

Ne zengin fakir, ne sen ben farkı olsun;
Kış günü herkesin evi barkı olsun.

Memleket isterim

Yaşamak, sevmek gibi **gönülden olsun;**
Olursa bir şikâyet **ölümden olsun.**

Yüksek Evde Oturanın Türküsü adlı şiirde çok dikkat çekici bir simetrik ve paralel bir söyleyiş dikkat çeker. İki dörtlük bir beşlikten meydana gelen şiirin ilk iki kesitinin üçüncü dizelerini oluşturan **Sular aşağıda kaldı-Bakışlar uzakta kaldı** ile üçüncü kesitinin dördüncü dizesindeki **Topraklar uzakta kaldı** sözleri bir yandan simetrik bir yandan da paralel bir söyleyişi yansıtmaktadır.

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun ünlü *Türküler Dolusu* adlı şiiri estetik unsurların en fazla kendisini gösterdiği şiirdir. Şiirde simetrik ve paralel söyleyişlere dair birkaç örnek bulunmaktadır. Şiirin hemen başında tekrarlanan **Şairim** kelimesi simetrik bir biçimde ikinci kesitin başında da tekrarlanmış; daha sonraki kesitlerin başlarında tekrarlanan **Ah bu türküler/Ah bu türküler köy türküleri** sözleri de bir başka simetrik söyleyişi karşılamaktadır.

İmge

Hayal, imaj, çağrışım gibi anlamlara da gelen imge, resim ve heykel gibi sanatın bazı dalları yanında edebiyatta da kendisi gösteren bir kavramdır. Latince *imago* sözcüğünden gelen imge kelimesi ile ilgili olarak TDK Türkçe Sözlük'te (2011: 1182) 1. "Zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey, düş, hayal, hülya. 2. Duyu organlarının dıştan algıladığı bir nesnenin bilince yansıyan benzeri, hayal, imaj. 3. Duyularla alınan bir uyaran söz konusu olmaksızın bilinçte beliren nesne ve olaylar, hayal, imaj.;" denilmişken Uğur (2003: 224) da imgeyi "Birbirinden az ya da çok uzak iki alana ait iki nesnenin birbirine yaklaşması." olarak kabul eder. Aksan (1995: 32) ise "İmge sanatçının çeşitli duyularıyla algıladığı özel, özgün bir görüntünün dille aktarılışıdır, bir betimleme değil, öznel bir yorumlama sayılabilir diyerek imgenin özgün ve öznel bir özelliğine işaret eder.

Bu tanım ve değerlendirmeler ışığında imgenin sanatçı tarafından özgün bir biçimde ortaya konulan ve yeni bir çağrışım ve hayal ürünü olarak metinde yer bulan bir çeşit benzetme olarak tanımlanması mümkündür. Buradaki benzetmeden maksat, farklı anlam boyutlarında olan kavramların birbirine yaklaştırılması (benzetilmesi) olduğunu belirtmek gerekir. 6. *Sınıf Türkçe Ders Kitabı*nda yer alan ve büyük çoğunluğu didaktik olmasına rağmen sekiz şiirde imgeye örnek söyleyişler bulunmaktadır. Aşağıdaki 8 numaralı tabloda şiirlerdeki imge kullanımının durumu yer almaktadır:

Tablo 8. Şiirlerin İmge Unsuruna Göre Durumu

Şiirler	İmge
Dünya Benim	+
Atatürk Gülümsedi	+
Canyoldaşıma Mektuplar	+
Dostlar Beni Hatırlasın	+
İnsana Saygı	+
Yüksek Evde Oturanın Türküsü	+
Türküler Dolusu	+
Ağustos Böceği İle Karınca	-
Ay Şairi	+
Memleket İsterim	-
Oyuncakların Oyunağı Olmak	+

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi *Ağustos Böceği İle Karınca* ve *Memleket İsterim* bir-iki şiir dışında birçok şiirde imgenin varlığına şahit oluruz. Örneğin *Dünya Benim* adlı şiirde “**Göz değmemiş ülkelere** yolculuklar yaparım”; Atatürk Gülümsedi adlı şiirde “**Kapkara bulutlar inmiş ışıklı gözlerine**”; *Canyoldaşıma Mektuplar* adlı şiirde “**Tel örgülerde diken diken kader**”; *Dostlar Beni Hatırlasın* adlı şiirde “**Can kafeste durmaz uçar/Dünya bir han konan göçer**”; *İnsana Saygı* adlı şiirde “**Bakışlar uzakta kaldı/Uzakta kaldı dostluklar; Türküler Dolusu** adlı şiirde **Ah bu türküler köy türkülerini/Dilimizin tuzu biberi**; Ay Şairi adlı şiirde **Güvercin uçtu, buluta kondu/Danstaydı o sıra uçurtmalar, Oyuncakların Oyuncağı Olmak** adlı şiirde **tahta attan çocukluk, alkış alkış koşup gelmek** örnekleri gibi.

Edebî Sanatlar

Edebî sanat, günlük dile ait unsurların bir üst/entelektüel dil çerçevesinde estetik kaygılarla çeşitli ifade biçimleri çerçevesinde kullanılması durumudur. Edebî sanat, sözün etkileyciliğini artırmak, sesin ve sözün gerçek anlamı dışında başka başka çağrışımlara kapı aralaması amacıyla gerçekleştirilir. Çoğunlukla şiir dilinde söz konusu olan edebî sanatlar bazı durumlarda sanat eserinin ve sanatkârın gücünü ortaya koyan bir araçtır.

Dilçin (1986: 405), edebî sanatları söz sanatları olarak ifade eder ve sonra da bunları kendi içinde mecazlar (teşbih, istiare, mecaz-ı Mürsel, kinaye, tariz, teşhis ve intak), anlamla ilgili sanatlar (iham, tevriye, tenasüb, leff ü neşr, tecahül-i arif, hüsn-i talil, mübalağa, tezad, nida, istifham, telmih, irsal-i mesel) ve sözle ilgili sanatlar (cına, iştikak, akis, iade, muamma ve lugaz, akrostiş, leb-değmez) olmak üzere üç grupta değerlendirerek mecaz sanatlarını sözcüklerin gerçek anlamlarının dışında kullanımı; anlamla ilgili sanatları, bir sözcüğün ya da birbiriyle anlam ilişkisi bulunan sözcüklerin gerçek anlamlarıyla yapılan sanatlar ve söz ile ilgili sanatları da sözcüğün anlamı dikkate alınmadan, yapısına söylenişine ve yazılışına esas alan sanatlar olarak kabul eder.

5.Sınıf Türkçe Ders Kitabında yer alan şiirlerin birçoğunda başta teşbih olmak üzere istiare, istifham, teşhis ve intak, tenasüp, tezat ve tekrar gibi edebî sanatların kullanıldığı dikkat çeker. Söz konusu edebî sanatların kullanım sıklığında ağırlıklı olarak teşbih/benzetme sanatının varlığı dikkat çekici orandadır. Ayrıca *Ağustos Böceği İle Karınca* gibi fabl türü şiirlerde teşhis ve intak sanatı ve istifham/soru sorma sanatı da ayrıca dikkat çeken edebî sanatlar arasındadır. Aşağıdaki tabloda edebî sanatların kullanım durumu verilmiştir:

Tablo 9. Şiirlerde Edebî Sanatların Kullanım Durumu

Şiirler	Edebî Sanatlar
Dünya Benim	+
Atatürk Gülümsedi	+
Canyoldaşıma Mektuplar	+
Dostlar Beni Hatırlasın	+
İnsana Saygı	+
Yüksek Evde Oturanın Türküsü	+
Türküler Dolusu	+
Ağustos Böceği İle Karınca	+
Ay Şairi	+
Memleket İsterim	+
Oyuncakların Oyuncağı Olmak	+

Tablo 9'da da görüldüğü üzere 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında yer alan şiirlerin tamamında çeşitli edebî sanatlarla örnekler bulunmaktadır. Özellikle teşbih sanatı söz konusu sanatlar içinde öne çıkarılır, diyebiliriz.

Ben yorulmaz bir gezginim (Dünya Benim/ Teşbih-Benzetme)

Bora gibi kasırğa gibi Atatürk'üm (Atatürk Gülümsedi/ Teşbih-Benzetme)

Bir vatan şahlanmıştı balam (Canyoldaşıma Mektuplar/İstiare)

Nal sesleri vardı zamanda

Uzak yakın

Gecedden sabaha doğru sesler

Akın akın

Artar eksilir gibiydi (Canyoldaşıma Mektuplar/Tezat)

Can kafeste durmaz uçar (Dostlar Beni Hatırlasın/İstiare)

Dünya bir han konan göçer (Dostlar Beni Hatırlasın/Teşbih-Benzetme)

Ay dolandır yıllar geçer (Dostlar Beni Hatırlasın/Tenasüp)

Evleri yüksek kurdular (Yüksek Evde Oturanın Türküsü/Tekrir)

Benim maviye dönüşen karanlığımda (İnsana Saygı/İstiare)

Zifiri karanlıkta gelse şiirin hası Ayak seslerinden tanırım (Türküler Dolusu/Teşhis)

Ah bu türküler

Türkülerimiz

Ana sütü gibi candan

Ana sütü gibi temiz (Türküler Dolusu/Teşbih-Benzetme)

Ah bu türküler, köy türküleri

Mis gibi insan kokar, mis gibi toprak (Türküler Dolusu/Teşbih-Benzetme)

Ağustos Böceği ile Karınca adlı şiir türü itibariyle fabl olduğu için şiire hâkim olan edebî sanat Teşhis ve İntaktır.

Güldü Aydede

Dişlerini göstere göstere (Ay Şairi/Teşhis-Kişileştirme)

Yıldızlar koştu geldi

Karanlığı sürüye sürüye (Ay Şairi/Teşhis-Kişileştirme)

Arkadaşım neden göremesin ki

Düşlerin uçtuğunu (Ay Şairi/İstifham/Soru sorma sanatı)

Söyle baba,

Kim kurtaracak çocukları,

Sanal oyuncakların

Oyuncağı olmaktan kim? (Oyuncakların Oyuncağı Olmak-İstifham/Soru Sorma)

Tartışma ve Sonuç

Ders kitapları, hedeflenen kazanımlara ulaşılması noktasında yaygın olarak kullanılan eğitim-öğretim materyalleri arasında yer alır. Diğer disiplinlerde olduğu gibi Türkçe derslerinde de ders kitaplarından yararlanılmaktadır. Bu nedenle ders kitaplarıyla ilgili farklı konularda çok sayıda araştırma yapılmış (Baş, 2003; Karatay, 2007; Zorbaz, 2007; Göçer, 2008; Yağmur, 2009; Solak ve Yaylı, 2009; Karadağ, 2010; Okur ve Arı,

2013) ve bu araştırmalar aracılığıyla eğitim-öğretim ortamları betimlenerek yaşanan sorunlara çözüm aranmıştır. Aynı zamanda Türkçe ders kitapları aracılığıyla öğrencilere birçok değer ve bakış açısı kazandırılmaya çalışılmış (Yaman, Taflan ve Çolak, 2009; Doğan ve Gülüşen, 2011; Kaygana, Yapıcı ve Aygan, 2013) ve öğrencilerde estetik bir uyanış meydana getirmek amaçlanmıştır.

Bu araştırmada da 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan 11 şiir ele alınarak şiirler estetik unsurlar bakımından incelenmiştir. Genel olarak bakıldığında şiirlerin estetik unsurların birçoğunu barındırdığı; biçim ve içerik açısından zengin oldukları tespit edilmiştir. Yine aynı zamanda 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiirlerin edebî metinlerde bulunması gereken özelliklerin çoğunu barındırdığı ve nazım birimi, nazım biçimi, ölçü, kafiye, redif ve imge kullanımı açısından zengin örnekler içerdikleri tespit edilmiştir.

6. sınıf Türkçe Ders Kitabında yer alan şiirlerde estetik açıdan sıkça işlenen unsurların başında kafiye gelmektedir. *Oyuncakların Oyuncağı Olmak* adlı şiir dışında hemen bütün şiirlerde kafiye bulunmaktadır. Aynı durum redif için de söz konusudur.

6. sınıf Türkçe Ders Kitabında yer alan şiirlerin tamamında çeşitli düzeyde tekrarlara yer verilmiştir. Aynı zamanda birer ses tekrarı olan kafiye ve redifin var olduğu şiirler başta olmak üzere şiirlerin büyük çoğunluğunda tekrarlara yer verilmesi, söz konusu tekrarların bir kısmının mısra, bir kısmının kelime grubu, bir kısmının kelime ve bir kısmının da hece/ses düzeyinde olması ders kitabına alınan metinlerin seçiminde titiz davranıldığını göstermektedir.

6. sınıf Türkçe Ders Kitabında yer alan şiirlerin çoğunda başta teşbih olmak üzere istiare, istifham, teşhis ve intak, tenasüp, tezat ve tekrar gibi edebî sanatların kullanıldığı tespit edilmiştir. Teşbih/benzetme sanatı, edebî sanatlar arasında en çok tercih edilendir.

Öneriler

1. Türkçe ders kitaplarında yer alacak şiir metinleri, çocuklarda estetik değer bilincinin sağlıklı bir biçimde oluşması açısından basitten karmaşığa, kolaydan zora doğru gibi eğitimin belli başlı ilkeleri dikkate alınarak seçilmelidir.

2. Türkçe ders kitaplarında yer alacak şiirler, öncelikle Türk edebiyatının seçkin örnekleri arasından ve aynı zamanda çocuğa görelilik ilkesi göz önünde bulundurularak seçilmelidir.

3. Bu çalışmada, her ne kadar 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiirlerin estetik açıdan değerlendirilmesi yapılmış ise de ders kitaplarına alınacak şiirler, öğrencilere sadece estetik değer bilincini vermek dışında birtakım millî, manevî, bireysel, toplumsal ve evrensel değerlerin aktarımında aracı olacağı düşüncesinden hareketle daha titiz bir biçimde seçilmelidir.

4. Türkçe ders kitaplarında yer alacak şiirler, sadece ders kitaplarıyla sınırlı olmamalı, öğrencilerin şiirlerin yer aldığı kitaplarla tanışması yoluna gidilmelidir. Öğrencilerin söz konusu şiir kitaplarını okuması, hem şiir türüyle daha içli dışlı olmalarına hem de okudukları şiirleri güzel-iyi/kötü-çirkin gibi estetik açıdan değerlendirmelerini sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Ada A. (2018). *Şiir Tekniği ve Estetik*. 03.11.2018: <http://sonsuzat.blogspot.com/2009/03/siir-teknigi-ve-estetik.html>.
- Aksan, D. (1995). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Baş, B. (2003). Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Metin Türleri Üzerine Bir İnceleme. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 13(13), 257.
- Bozkurt, N. (2004). *Sanat ve Estetik Kuramları* (3. Basım). Bursa: Asa Kitabevi.
- Bozkurt, B.Ü. ve Canlı, S. (2017). *İlköğretim Türkçe 6. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Başak Matbaacılık.
- Çetişli, İ. (2002). *Metin Tahlillerine Giriş Şiir*. Isparta: Fakülte Kitabevi Yayıncılık.
- Dilçin, C. (1986). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları.
- Dilçin, C. (2011). *Divan Şiiri ve Şairleri Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi
- Doğan, B. ve Gülüşen, A. (2011). Türkçe Ders Kitaplarındaki (6–8) Metinlerin Değerler Bakımından İncelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 75-102.
- Ergün, M. (2010). Estetik (Sanat Felsefesi). *Felsefeye Giriş (Estetik)*, 1-1.
- Göçer, A. (2008). İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarının Ölçme ve Değerlendirme Açısından İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1).
- Göçgün, Ö. (2006). *Batılılaşma Yolunda: Tanzimat Sonrası Arayışlar Devrinde Şiir-Tiyatro-Hikâye ve Roman. Türk Dünyası Ortak Edebiyatı, Türk Dünyası Edebiyat Tarihi C.VII*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Gündüz, E. ve Sevimli, E. (2016). Nesîmî'nin "Senden Dönmezem" Redifli Gazeline Estetik Bir Yaklaşım. *SEFAD*, (36), 97-124.
- Kaplan, H. (2014). Harften Sese, Harften Görüntüye Bâkî'de Ses-Ahenk-Görüntü. *Türklük Bilimi Araştırmaları, TÜBAR*, 36 / XXXVI, 207-225.
- Karadağ, Ö. (2010). 2005 Türkçe Programına Göre Hazırlanmış İlköğretim Birinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarının Kelime Hazinesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27 (27), 423-436.
- Karasar, N. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karatay, H. (2007) Kelime Öğretimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(I), 141-153.
- Kaygana, M., Yapıcı, Ş. ve Aytan, T. (2013). Türkçe Ders Kitaplarında Değer Eğitimi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(7),657-669.
- Koç, T. (2009). *İslâm Estetiği*, İstanbul: İSAM Yayınları.
- Okur, A. ve Arı, G. (2013). 6, 7, 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Okunabilirliği. *İlköğretim Online*, 12(1).
- Solak, M. ve Yaylı, D. (2009). İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarının Türler Açısından İncelenmesi. *Journal of International Social Research*, 2(9).
- Symmetry, 04.10.2017 tarihinde <http://dictionary.reference.com/browse/symmetry>: adresinden alındı.
- Tunalı, İ. (1989). *Estetik*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Türkçe Sözlük (2010). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uğur, N. (2003). *Anlambilim Sözcüğünün Anlam Açılımı*, Ankara: Doruk Yayınları.
- Yağmur, K. (2009). Türkçe Ders Kitapları Dil Gelişimini Ne Oranda Desteklemektedir? *Cito Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 2, 53-64.

- Yaman, H. ve Taflan, S., Çolak, S. (2009). İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7 (18), 107-120.
- Yıldırım, A. (2016). Klasik Şiirin Nasıl Söylendiği / Yazıldığına Dair Şeyh Gâlib'in İki Musammat Gazeli, *Journal of Turkish Language and Literature*. 2 (1), 535-544.
- Zorbaz, K.Z. (2007). Türkçe Ders Kitaplarındaki Masalların Kelime - Cümle Uzunlukları ve Okunabilirlik Düzeyleri Üzerine Bir Değerlendirme, *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 3 (1), 87-101.

